

کتاب دو پکی نگاه

معرفی مجموعه مقالات الهیات جدید

وقتی سخن از الهیات به میان می‌آید عمدتاً مسائل، موضوعات و اهداف مورد نظر دانش اعتقادی مسیحیان به ذهن متبادر می‌شود. این تبادر دور از وجه نیز نیست، زیرا عقاید مسیحیت از زمانی آغاز می‌شود که عیسی به عنوان مصداق و تجسم و تجسد زمینی خدای پسر وارد تاریخ بشر می‌شود. از این رو، الهیات مسیحی حقیقتاً اسم با مسمایی است، چه تمام مباحث مربوط به آموزه‌های دینی مسیحیت به شخص عیسی به عنوان پروردگار (Lord) معطوف می‌شود. این آموزه‌ها در دو دوره به دو صورت مورد توجه قرار گرفته‌اند: دوره پیش از تجدد و دوره پس از تجدد. الهیات جدید محصول دوره پس از تجدد است. از ویژگی‌های دوره پس از تجدد می‌توان به تقدس‌زدایی و اسطوره‌زدایی اشاره کرد که در دوره پیشین سابقه نداشت. از این جهت در این دوره هیچ چیزی از نقد مصون نماند. با ظهور رهیافت نقد تاریخی به دین تمام خطوط قرمزی که مانع از نقد پارهای از موضوعات می‌شد، در این دوره برداشته شد و همه چیز حتی خود خدا و پروردگار مسیحیان (عیسی)، زندگی و حتی موجودیت او زیر سؤال رفت و این پرسش مطرح شد که آیا اساساً شخصیتی مثل عیسی وجود تاریخی داشت یا خیر؟

الهیات جدید با ظهور این عصر، که پرسش از گذشته و تفکر سابق مورد توجه و تأمل جدی قرار گرفت، مسئله خداشناسی (theology) و دین و نسبت آن با انسان نیز به نحوی نو مطرح شد. چنانکه معنای «جدید بودن» نیز، که بی‌سابقه بود، نخستین بار در این دوره در اذهان متفکران غربی نقش بست و در آرای آنان راه یافت. این تحول به ورود الهیات به مباحث جدیدی منجر شد که عمدتاً ناشی از «تجدد» است. الهیات جدید حاصل همین تحول و تجدد است (الهیات جدید، ص ۱۰). کتاب حاضر که در صدد معرفی آن هستیم در واقع مجموعه مقالاتی است که در این موضوع به نگارش درآمده و توسط مترجمان به فارسی برگردانده شده است. البته این مجموعه در شماره‌های قبلی مجله (غنون چاپ و منتشر شده بود اما به لحاظ نیازی که احساس می‌شد در قالب کتاب مستقلی نیز به چاپ رسیده است.

در باب ضرورت ترجمه متون و مقالات غربی به زبان فارسی در مقدمه (درآمد) کتاب آمده است: برای معرفی و نقد تفکر غرب در ایران کوشش‌های بسیار شده و می‌شود که همه درخور ارج و احترام‌اند؛ اما چنین می‌نماید که در این زمینه، ناگفته‌ها و نانوشته‌های بسیار همچنان باقی است. خصوصاً اگر توجه شود که کثیری از آثار اصیل و متون معتبر درباره فرهنگ و فلسفه و ادب و هنر معاصر غرب، به سبب دشواری، هنوز ترجمه نشده یا ترجمه‌های مناسب و رسا از آنها انجام نگرفته است. لاجرم، آشنایی ما با مبانی و معیارهای تفکر غرب و اصول و ارزش‌های آن اگر نگوئیم عموماً، می‌توان گفت در موارد متعدد، مبتنی بر متن آرا و

- الهیات جدید (مجموعه مقالات)
- گروهی از نویسندگان داخلی و خارجی
- ترجمه گروهی از مترجمان
- تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳

میان فلسفه و الهیات قابل به تفاوت شد. آنچه دکارت مبدع آن است، جداساختن واقعی و عملی حکمت فلسفی از حکمت الهی است. در حالی که توماس آکوئینی به تفرقه این دو رأی داد تا آنها را متحد کند، دکارت آنها را تقسیم کرد تا از یکدیگر جدا سازد (همان، ص ۵۲).

۵) «گزیده ای از یادداشت‌های "واپسین سال‌ها" نوشته سورن کر کگور (Soren Kierkegard) ترجمه فضل‌الله پاکزاد. این مقاله هرچند که کوتاه است اما به هیچ وجه خارج از سرشت ضد سیستماتیک کگور نیست. هدف از گزینش این مقاله، معرفی مفاهیم کلیدی اندیشه این متفکر دینی بوده است (همان، ص ده).

۶) «عیسی مسیح و اسطوره‌شناسی»، نوشته رودلف بولتمان، ترجمه هاله لاجوردی. این مقاله بخشی از سخنرانی بولتمان است که می‌کوشد معنا و مفهوم نظریه بحث‌انگیز خود در باب اسطوره‌زدایی را به زبانی روشن بیان کند. این سخنرانی مبتنی بر دیدگاه‌های «الهیات وجودی» است اما از آنجا که مخاطبان آن با اصطلاحات و مفاهیم این الهیات آشنایی کافی ندارند بولتمان سعی کرده است با بیانی ساده عقاید خود را توضیح دهد. بدین منظور بولتمان نخست معنای الهیات وجودی و زمینه تاریخی نگرش اسطوره‌ای نهفته در عهد جدید را به یاری روش تأویلی خود آشکار می‌کند و سپس نشان می‌دهد که چرا درک معنای حقیقی پیام یا بشارت (Kigma) مسیحی در عصر جدید - یعنی عصر رواج جهان‌بینی علمی و ضداسطوره‌ای - فقط به یاری اسطوره‌زدایی از مسیحیت ممکن می‌گردد (همان، ص یازده).

۷) «بولتمان و الهیات وجودی»، نوشته ویلیام نیکولز، ترجمه یوسف ابازری. در این مقاله نخست به رابطه الهیات و عهد جدید و انواع الهیات پرداخته شده، آنگاه نسبت بارت و بولتمان بررسی شده و سپس سابقه بولتمان به تفصیل بررسی شده است. در صفحات بعد، اهمیت الهیاتی تحقیقات علمی مورد توجه قرار گرفته است و تأثیرات الهیات دیالکتیکی، تأثیر هایدگر، اسطوره‌زدایی و نقد و مناقشه از عناوین دیگری است که در این مقاله بررسی شده است.

۸) «ولفارت پانن برگ: الهیات تاریخی»، نوشته آلن گالووی، ترجمه مراد فرهادپور. نویسنده به بررسی نقد آرای پانن برگ در حوزه الهیات پرداخته است. به نظر گالووی تلاش پانن برگ برای نزدیک ساختن الهیات به علوم انسانی و متکی ساختن آن بر تحقیقات میان رشته‌ای، موجب اهمیت آثار او در قلمرو علوم انسانی و هرمنوتیک شده است (همان، ص یازده).

پانن برگ می‌کوشد با بهره‌گیری از روش تاریخی هگل به بررسی تمدن‌های یونان و یهودی - مسیحی بپردازد. هدف اصلی او دفاع از «وحی به مثابه تاریخ» و احیای جوهر تاریخی مسیحیت است، زیرا به

مُر نظریات متفکران غرب نیست، بلکه با تکیه بر منابع و مراجع دست دوم و بعضاً چندم است (همان ص ۷).

مجموعه مقالات الهیات جدید شامل یک درآمد، معرفی مقالات و ۱۶ مقاله است که به معرفی مختصر هریک از این مقالات می‌پردازیم:

۱) «مقدمه‌ای در باب الهیات»، نوشته شهرام پازوکی. نویسنده ضمن توضیح اصطلاح theology (= الهیات) سیر تاریخی آن را از منشأش در یونان و بسط آن در قرون وسطا تا دوره جدید مورد توجه قرار داده و پس از آن به اقسام الهیات مسیحی پرداخته است. بخش پایانی مقاله به بررسی تطبیقی اصطلاح الهیات در مسیحیت و اسلام اختصاص یافته است (همان، نه).

۲) «مسیحیت از عیسی تا یوحنا»، نوشته دل. کامدی و ج.ت. کارمدی، ترجمه حسین پاینده. این مقاله شمایی کلی از دوران صدر مسیحیت و رویدادها و تحولات مهم را ارائه می‌کند.

مقاله در واقع به دو بخش تقسیم می‌شود: دوره پیش از عیسی و عصر عیسی. در دوره نخست وضع دین یهود و فرق آن مورد توجه قرار گرفته شده و در بخش دوم شرح حال عیسی و توصیف شخصیت او آمده است. به علاوه به تعالیم عیسی نیز توجه شده است. بخش سوم و پایانی مقاله به وصف کلی وضع کلیسای حواریان در آغاز سده دوم پس از میلاد اختصاص یافته است (همان، ص ده).

۳) «درآمدی بر تفکر تومایی نو». نوشته شهرام پازوکی. نویسنده در این مقاله به توضیح و تحلیل تفکر تومایی نو می‌پردازد که پس از فتوای مشهور پاپ لئوی سیزدهم در سال ۱۸۷۸ از مشهورترین و رایج‌ترین حوزه‌های دینی و فلسفی غرب است و خصوصاً در میان کاتولیک‌ها مقام والایی دارد (همان). در این مقاله شرحی از سیر این تفکر و مشاهیر و مروجان آن خصوصاً ژاک مارتین و اتیل ژیلسون ذکر شده است (همان).

۴) «خدا در فلسفه جدید و تفکر معاصر». این مقاله در واقع دو فصل آخر کتاب خدا و فلسفه اثر اتین ژیلسون و ترجمه شهرام پازوکی است. موضوع اصلی این مقاله معنای خدا نزد فیلسوفان غربی از دوره یونان تا دوره معاصر است. خدایی که ژیلسون بررسی کرده و به دنبال ارائه تصویری از اوست خدای آکوئینی است؛ خدایی که نامش در کتاب مقدس آمده است (همان). در این مقاله توضیح داده شده که چگونه جهان غرب، به ویژه فیلسوفان، در رویکرد به خدا از خدای کتاب مقدس (در قرائت توماس آکوئیناس) دور شده است. نویسنده علاوه بر نکات گفته شده، به مقایسه خدای آکوئینی و دکارت پرداخته است. چنانکه می‌آورد: «تفاوت دکارت با قدیس توماس آکوئینی این نیست که دکارت الهیات را کنار گذاشت، بلکه آن را با دقت تمام حفظ کرد. در این هم نیست که او رسماً

۱۳) «الهیات تطبیقی»، نوشته دیوید تریسی، ترجمه بهاءالدین خرماشاهی. الهیات تطبیقی از نظر تاریخی به شیوه‌های مختلف به کار رفته است. کاربرد و معنای نخستین آن تابعی است از رشته ادیان تطبیقی که در آن مورخ دین، نظام‌های مختلف الهیات ادیان گوناگون را تجزیه و تحلیل می‌کند. معنای دوم آن در حوزه‌ای است که «علم دین» یا «تاریخ ادیان» نامیده می‌شود (همان، ص ۲۷۱).

در این مقاله مباحثی چون مسائل و امکانات، تاریخچه تحولات ماقبل مدرن، ادیان توحیدی تا پیش از عصر جدید، یونان و روم باستان، نخستین جلوه‌های تجدد غربی، دوره جدید، روش عام الهیاتی و امکان یافتن روش مشترکی برای الهیات تطبیقی تنظیم و طرح شده است.

۱۴) «دین طبیعی»، نوشته امانوئل کانت، ترجمه منوچهر صانعی دره‌بیدی. مترجم در مقدمه‌ای تحت عنوان کانت و عقلانی کردن دین به بررسی عقلانی کردن دین از نظر کانت پرداخته است. در این مقاله، نویسنده پس از تبیین و توضیح دین طبیعی به بررسی خطاهای دین، بی‌اعتقادی، اعتماد به خدا، نیایش و مراسم ظاهری پرداخته است. مباحث نمونه انحراف، رسوایی و شرمساری در مناجات و عبادت پایان بخش این مقاله است.

۱۵) «کتاب مقدس به منزله اثر ادبی»، نوشته جان گیبل و چارلز ویلر، ترجمه حسین پاینده. به اعتقاد نویسندگان این مقاله تورات و انجیل را می‌توان محصول ذهن انسان‌هایی واقعی در دوره‌های واقعی تاریخی دانست. این دیدگاه به زعم نویسندگان، با دیدگاه دیگری که کتاب مقدس را نتیجه الهام مستقیم خداوند می‌داند تعارض ندارد. بنابر آنچه در این مقاله آمده، می‌توان تورات و انجیل را مانند هر اثر ادبی دیگری خواند و فهمید. نویسندگان مقاله، برای مثال، با بررسی آنچه در باب هفتم از کتاب اعمال رسولان درباره دفاعیه استیفا در برابر شورای یهودیت آمده است، نتیجه می‌گیرند که دفاعیه یادشده نه سخنان استیفا بلکه نوشته لوقاست. بخش‌های بعدی این مقاله درباره مؤلفان اولیه کتاب مقدس و کارهای تدوین‌کنندگان بعدی این کتاب است. بخش پایانی مقاله به بحثی درباره قالب‌های ادبی به کار رفته در تورات و انجیل و بررسی تحلیلی نمونه‌هایی از این قالبها اختصاص دارد (همان، ص ۱۱).

۱۶) «پولس»، نوشته محمد ایلخانی. این مقاله آخرین مقاله این مجموعه است. نویسنده به زندگی پولس و نقش او در دین مسیحیت پرداخته و آموزه‌های اساسی او را با تأکید و تکیه بر عهدین تجزیه و تحلیل کرده است. خواننده با مطالعه این مقاله می‌تواند به تمایز عقاید و آموزه‌های اساسی او و عیسی پی ببرد و به این نتیجه برسد که پولس چه تغییرات و تحولاتی در دین مسیحیت عیسوی به وجود آورده است.

اعتقاد و تنها از این طریق است که مسیحیت می‌تواند به «چالش مدرنیته» پاسخ گوید. و این کار زمانی ممکن است که جوهر تاریخی مسیحیت از دیدگاه علوم انسانی جدید، به ویژه تاریخ انتقادی، مورد بازبینی قرار گیرد و ایمان مسیحی، در ورای متافیزیک و عرفان و حکمت سرّی یا مافوق طبیعی، بر مبنای معرفت تاریخی - انتقادی استوار شود (همان). گفتنی است که این مطالب در عناوین زیر ارائه شده است: انسان‌شناسی کلامی، پرسش خدادر مقام پرسشی بشری؛ سلطه بر جهان؛ اعتماد و توکل؛ امید؛ گشودگی و تمرکز؛ زمان و ابدیت؛ انسان - جانور تاریخی؛ خدا - خدای تاریخ؛ وحی به مثابه تاریخ؛ وحی به مثابه انکشاف نفس خداوند؛ وحی به مثابه واقعه؛ ایمان و تاریخ؛ حتمیت ایمان و عدم حتمیت تاریخ؛ انکشاف نفس مستقیم و غیرمستقیم؛ ایمان و معرفت؛ مفهوم خدا نزد یهودیان و یونانیان؛ جاودانگی و تغییرناپذیری و کلیت.

۹) «ایمان چیست؟»، نوشته پل تیلیش، ترجمه علی مرتضویان. در این مقاله نظریه مهم تیلیش درباره ایمان مطرح شده است که: «ایمان حالت تعلق خاطر غایی و مطلق است». این نظریه به تفصیل بحث و بررسی شده است. به ایمان به مثابه تعلق خاطر غایی و مطلق و نیز به منزله فعل تمرکز یافته توجه شده است. به علاوه، در صفحات بعدی به منشأ ایمان نیز اشاره شده و پس از آن ایمان و امر مقدس بررسی شده است. ضمن این مبحث، نظریات سایر صاحب‌نظران از قبیل اتو نیز بحث و بررسی شده است. نسبت ایمان و شک از مباحث دیگر این مقاله است.

۱۰) «کارل بارت و الهیات دیالکتیکی»، نوشته کارل بارت ترجمه محمدرضا ریخته‌گران. در این مقاله مترجم در مقدمه زندگینامه کارل بارت را آورده است و به دنبال آن نوشته مؤلف تحت عنوان الهیات دیالکتیکی را ترجمه کرده است. مترجم در پی نوشت‌ها توضیحات بسیار مفیدی درباره آرای بارت آورده است. این پی‌نوشت‌ها در واقع حاشیه‌ای بر نوشته کارل بارت است.

۱۱) «کلیاتی در باب فلسفه دین»، نوشته هدایت علوی تبار. مؤلف در ابتدا به تبیین فلسفه دین و موضوعات و مسائل آن پرداخته و علل و عوامل آن را بررسی کرده است. مؤلف در تقسیم‌بندی فیلسوفان دینی دو گروه اساسی را یادآور شده است: گروه اول به طور کلی در تأیید دین و اعتقادات دینی مانند اعتقاد به وجود خدا و جاودانگی نفس سخن می‌گویند و گروه دوم در رد آن (همان، ص ۲۰۱).

۱۲) «حقایق سردمی»، نوشته آنتونی کنی، ترجمه هدایت علوی تبار. این مقاله علم خداوند به امور پیشین و پسین را بررسی می‌کند. نویسنده در این مقاله احتمالات مختلف را بررسی کرده است. پی‌نوشت‌ها توضیحات مفصلی به خوانندگان ارائه می‌کند که بسیار راهگشاست.